

3 november 1914

Ik sprak enige Duitse ingenieurs, die opdracht hadden om de Belgische forten om Antwerpen te herstellen en te versterken. Veel gewerkt kan er nog niet aan worden, daar er nog onvoldoende soldaten zijn. Wel zijn de meeste forten reeds telefonisch verbonden. Typisch is een nieuwe handel, welke ik voor het eerst te Antwerpen zag en wel in oorlogsattributen. Afgeschoten patronen, stukken van bommen en granaatkartetsen kan men daar voor grof geld kopen, evenals Belgische mutsen en Duitse helmen, waar kogelgaten in zitten. Ook prentbriefkaarten met afbeeldingen van verwoeste huizen en dorpen verkoopt men daar, en Belgische postzegels met Duitse overdruk, welke thans vervangen zijn door de tegenwoordige Duitse postzegels met Belgische opdruk. *Erinnerungen am Krieg*, staat erboven op een bord bij te lezen. Of deze bommen alle echt zijn, komt mij zeer twijfelachtig voor. Ik meende althans in een uit een Zeppelin gevallen stuk van een bom duidelijk een stuk van een buffer van een spoorwagen te herkennen.

Antwerpen. Volkomen doods is het nog in de afgelegener wijken, als Zurenborg en de gemeente Berchem, waar reeds vroeger gras tussen de stenen groeide, waar haast geen winkels zijn en vele huizen nu onbewoonbaar staan. Als het waait doet ge goed in het midden van de straat te gaan, want af en toe rinkel een ruit naar beneden, bij de vele glasscherfjes, die de wegen onveilig maken voor fietsen. De gaten in het plaveisel zijn reeds hersteld, maar de glazenmakers hebben nog voor weken werk. Op pleinen als de Dageraadplaats (Zurenborg) bleef letterlijk geen ruit heel. In de grote kerkraden kwamen donkere stervormige gaten, en in de witte gevels van de huizen bleekrode wonden, alsof elk zorgvuldig met geweren is beschoten geworden. In de nabijgelegen Grote

Hondstraat brandden de jongens- en meisjesscholen geheel uit, evenals de daartegenover gelegen percelen 55-57.

In de Arendstraat werden percelen 51 tot 56 zwaar beschadigd. In de Dolfijnstraat brandden de nummers 5 tot 17 weg.

Op de Leopoldslei stortten, rond het standbeeld Boduognat, de percelen 68, 70, 69, 79, 81, 83 en 116 gedeeltelijk in, de twee laatste blijkbaar met minder schade. Verderop werden de percelen 174, 170 (Stadsmiddelbare school voor meisjes) en 184 beschadigd. Hier scheen nergens brand gewoed te hebben.

In de Sterstraat leden de percelen 36 tot 42 schade, de middelste natuurlijk meest, evenals overal waar geen brand veroorzaakt werd.

Op de Mechelse Steenweg werden de percelen 213 en 215, blijkbaar niet erg, getroffen door een bom en werden de nummers 172 en 174 licht beschadigd door een houwitsers die in het midden van de weg ontplofte.

In de Van Breestraat brandde de reeks grote gelijkvormige huizen van nr 37 tot aan de Lange Leemstraat (daar woonden o.a. dr. Brandes en de tandarts dr. Rogmans, twee bekende Nederlandse ingezetenen) geheel uit.

Wat Berchem betreft kunnen we verder de vernieling als volgt samenvatten:

Beschadigd de percelen: Veldstraat 104, Pieter de Coninckstraat 29, 31, 33, Delescluzestraat 32, 36, De Wittestraat 56, 65, 67, 71, Cogelslei 72, 70 en omgeving (in mindere mate), Lange Leemstraat 501, Nieuw Gasthuisplein 124, Statiestraat 100, 187, Leemputstraat

50, St. Willebrordsstraat 7, Pioenstraat 6, Cameliastraat 10, 28, Hoek Statieplein en Statiestraat (zo goed als vernield), Grote Steenweg 58, 140, Ridderstraat 36, 38, Vestingstraat 182, Driekoningenstraat 23, Terninckstraat 89, Vijfhoekstraat 16, 18, Van Hombeeckplein (St. Stanislascollege, tot ambulance ingericht). Verder werden het St. Mariagasthuis, het klooster van het H. Hart en de basiliek door bommen getroffen. In de stallen van de zogenaamde "Reinigheidsdienst" werden 10 paarden gedood. Op deze lijst komen niet voor beschadigingen aan achterhuizen, veranda's en dergelijke die niet van de straat af te bemerken waren.

Geheel ingestort zijn de percelen Ridderstraat 7, Hoek Vestingstraat en Oude Baan 128, Vijfhoekstraat 18, Vesting- en Poortstraten 94, 96, Jozef Balstraat 7, Hoek Lange St. Jacobs- en Weidestraten 48, Hoek Twist- en Driekoningenstraten 86, Driekoningenstraat 122.

Door brand werden vernield: St. Lambertusstraat 46, 48, Bakkersstraat 32, 34, Grote Steenweg 20, 22, Pieter de Coninckstraat 1, 3, 5, 29, 31, 33 en 49, hoek St. Lambertus- en Bakkersstraten 86, De Wittestraat 86, 88, 90, 92, 94, Terninckstraat 3, 5, 7, 14, 16, 18, 20, 22, Leemputstaat 21, 29, Statiestraat 100, 102, 116, 118, 120, Generaal van Merlenstraat 39, 41, 43, 45, 47, 49, 51, 53, Leopoldstraat 39, 41, 43, 45, hoek Poort- en Vestingstraten.

De gemeente Borgerhout, noordelijker gelegen, heeft minder te lijden gehad. Daar werden getroffen: Eliaertstaat 7 (bij het mooie gemeentehuis), Turnhoutsche baan 391, en omliggende woningen (o.a. die van de oud-burgemeester de Preter), Carnotplaats 49, Kapelstraat 1-3, Prinsstraat 13-15, Hofstraat 91-92-93 (totaal vernield), Veldstraat 134, 186, Linaeusstraat 25, Fransche lei 25, Karel Geertsstraat 4, Schapenstraat 41, Kortrijkstraat 89, Violetgang 1-2, Sterlingerstraat 121 tot 141, Koolstraat 61, 63,

65, Wibrijckstraat 4, Lindenstraat 21-23, Engelsche lei 69, Fonteinstraat 20, 46, 54, 56, Godtstraat 17, 19, 21, 22, Hoogeweg 67, 69, 81, Driehoekstraat 18; St. Jozefstraat 38, Ketsstraat (woning van de toneelschrijver Diederik Speelmans, licht beschadigd), Engelsche Lei 14, 15. Door brand werden vernield Scheldestraat 2, 4, 6 en Terloostraat (Oost) 80-82.

Uit dit onderzoek kunnen we alvast drie gevolgtrekkingen maken: 1°. dat het vroeger genoemde cijfer van 400 beschadigde huizen ver beneden de waarheid blijft; die van Berchem en Borgerhout inbegrepen, werden binnen de vestingen ten minste 1000 woningen getroffen; 2°. dat meer schade veroorzaakt werd door het vuur, dat zich van huis tot huis uitbreidde en niet geblust kon worden, dan door het geschut; 3°. dat zo goed als géén huiskelder de inzittenden heeft beschermd. Zullen onze architecten in de toekomst weer gewelfde kelders moeten maken, om ons voor de gruwelen van de oorlog tenminste lichamelijk te beschutten?

Uit Antwerpen.

Onze correspondent schrijft ons de 1e november.

Heden, onder de toonloos grauwe november ochtendhemel, in een stad die anders om deze tijd, op de grote katholieke feestdag Allerheiligen, een drukte van kerk- en kerkhofgangers vertoont, is er omtrent tien uur maar matige beweging van burgersmensen. Maar er is wel een ongewoon vertoon van militairen. Zij lopen, met de bekende, aangrijpend eensluidende, zware marchdreun, door de vrijwel lege straten in compagnieën, van enige honderden elk. Vele Oostenrijkers, in blauwe uniformen, aangevoerd door een paar Duitse onderofficieren, de pinhelmen overdekt met grauw omslag. De mannen, meestal op leeftijd (ik zie er menige grijsaard onder)

hebben rustige stoere koppen met baarden en de ernst en beslotenheid staan op hun wezen gegrift. Men zegt me (maar ik kan voor de juistheid van het cijfer niet instaan, dat er gisteren wel 70.000 zouden binnengekomen zijn. Dat heeft men mij van verschillende zijden gezegd. Iemand echter die de treinen zag binnenkomen en de wagons had geteld, berekent het getal op 7000, en voorlopig acht ik dat dit nulletje minder wel het naast bij de waarheid zal zijn.

Voor het overige valt er niets bijzonders te vermelden. Vanochtend lijkt het me, voor een zondag en een feestdag, wel heel stil. Maar de laatste dagen, vooral in de namiddag, had de stad ongeveer haar gewoon aanzien. Misschien slapen de mensen, wiens zenuwen het pas zo erg te verduren hadden, iets langer dan naar gewoonte. In de straten waar ik door liep telde ik te 9 uur (middeneuropese tijd) op honderd huizen geen vijf en twintig waar de blinden niet gesloten waren.

Van “volledige gerustheid” bij de Antwerpenaar mag vooralsnog geen sprake zijn, al is er tot nog toe volstrekt niets gebeurd, zover ik weet, wat daartoe aanleiding kan geven.

De klokken luiden over de stad. Aan de hoofdkerk ziet men Duitse geweren opgesteld. De gouverneur-generaal von Bodenhausen, die een zeer religieus man schijnt te zijn, woonde de godsdienst bij.

Uit België. Men schrijft ons: Er is wel ernstig gewaarschuwd tegen het per auto en per fiets over de grenzen gaan, maar zondag zijn er toch weer, die het waagden, naar Antwerpen per fiets gegaan en zelfs tot in de nabijheid van Mechelen. Bij Duffel, dat geheel platgeschoten is, was men bezig de brug, die opgeblazen is, uit de Nete op te ruimen, hetgeen geschiedde door Belgische werklieden,

waarvan er verscheidene in Nederland als vluchtelingen waren geweest, o.a. te Bergen-op-Zoom, Rilland-Bath en Vlissingen. Het opruimen geschiedde onder toezicht van de Duitsers, waarschijnlijk ingenieurs, wel in uniform, maar ongewapend. Aan de Nete gaf een Duits officier de raad per fiets niet veel verder te gaan, daar kans bestond dat een wacht ons zou aanhouden en wij dan verplicht zouden zijn naar Brussel te gaan om daar de pas te laten aftekenen. Overigens waren de Duitse militairen zeer beleefd voor de Nederlanders. Opgemerkt werd dat in Antwerpen niet zoveel militairen liepen en in de cafés aanwezig waren als zondag voor veertien dagen en dat er over het algemeen een vrij kalme stemming onder hen heerst.

4 november 1914

Tussen Turnhout en Mol is maandag, naar men ons mededeelt, een ongeluk overkomen aan de commandant van het in de Kempen patrouillerende Duitse landstormregiment. Zijn auto reed in het Noordzeekanaal, waarbij de chauffeur omkwam en een adjudant zwaar werd gewond. De commandant redde zich zwemmend het leven.

In beslag genomen auto's.

Men schrijft ons:

De in het begin van de vorige week door de Duitsers nabij Antwerpen in beslag genomen automobielen van de firma H. te Princenhage zijn niet opgespoord kunnen worden.

Bij het door de heer H. te Brussel en Antwerpen ingestelde onderzoek verluide het, dat de auto's reeds naar het front waren gezonden.

De zaak is bij de Duitse militaire overheid in behandeling en vermoedelijk zal de benadeelde firma een vergoeding voor de verdwenen voertuigen ontvangen.

In de Belgische Kempen.

Van Turnhout tot Hamont zijn de Belgische dorpen alle door een flink aantal Duitsers bezet. Te Mol zijn weer nieuwe landstormmannen aangekomen. Te Neerpelt verblijven nog 30 militairen, te Peer 10, te Lommel 70.

In alle plaatsen, zelfs de kleinste, is dinsdag (3 november) de Duitse tijd ingevoerd.

Uit Antwerpen.

Van onze correspondent te Antwerpen, d.d. 3 november:

Pol de Mont beschrijft in een feuilleton, heden in Antwerpsche Tijdingen opgenomen, zijn ervaringen en aandoeningen als museumdirecteur tijdens het bombardement. Ik knip er een en ander uit:

Ik bracht de eerste nacht door in mijn woonhuis, lag echter de gehele daaropvolgende dag, alsook het grootste deel van de tweede nacht op twee naast elkaar gezette rustbanken, in de kelder van het Museum, en bleef, natuurlijk, al die tijd, zonder maar één ogenblik in te slapen. Toen ik, donderdag 8 oktober, te 6 uur 's morgens mijn huis verliet, om het Zuid te bereiken, waar het mijn dure en heilige plicht was te zijn, had het ten oosten van het Centraal Station gelegen kwartier nog niets of slechts zeer weinig geleden. Gedurende de nu volgende dag en de tweede nacht werd

vooral geteisterd het gehele stadsgedeelte, dat daar ligt tussen het spoorwegstation Berchem, de Cogelslei, de Dageraadplaats, de Provinciestraat, de Plantijnlei, het Stadspark, de Maria Hendrikalei, de Bourlastraat en zo ... tot de Waasstatie en de zuidelijke kaaien. Gedurende deze 26 uren vlogen de bommen met een tergend, spottend gesis en gefluit, dat leek op het in één adem en gilsgewijze uitstoten van twee of drie aldoor dalende toonladders, nu over het Museum, dan over de huizengroepen links en rechts van het gebouw.

Ik kan verzekeren, dat ik, in de bijna doodse stilte van de ruime kelder, waar zelfs het zingen van het minste muggetje waarneembaar was, elke aansuizende houwitser heb gehoord, moest horen; dat ik kon onderscheiden in welke richting hij vloog; dat ik, ten minste bij benadering kon vaststellen, waar hij moest gevallen zijn. Zo wist ik, zo wisten al de leden van mijn personeel, die met vrouwen en kinderen vóór de ijzeren poort van de kelder, op de allerveiligste plaats in het gehele gebouw op het op mijn bevel meegebrachte beddengoed lagen, op het gehoor af, dat bommen, of wat dan ook, waren terecht gekomen op de huizen tussen de Schildersstraat en de Marnixplaats, een enkele tussen de Beeldhouwersstraat en de Leopold de Waelstraat, één in de buurt van het Hippodroom aan de overzijde, nog minstens twee ergens in de nabijheid van het Museum langs de kant van de zuiderlei.

Toen ik dan, vrijdag, tussen 8 en 9 uur de naaste omgeving even doorliep, bleken inderdaad in de Zwijgerstraat, de Verbondstraat, de Vrijheidstraat en De Hernestraat huizen getroffen. In de Schildersstraat een. De Cinema Tokio, achter het voormalig Risquons-Tout, stond in vlammen. Het Museum bleef volkomen ongedeerd.

... Mijn ambtsbezigheden, het waken voor de in de museumkelder verzamelde schatten, die, door het bombardement geheel en al gespaard, nu tegen de onvoorzichtigheid van de in de omgevende kelders opgenomen vluchtelingen moesten ... gevrijwaard, liet mij niet toe de stad in te gaan.

Alleen wat ik hoorde, zag, uit enigszins vertrouwbare bron vernam, teken is dus aan ...

Wat ik zag ... en hoorde!

Het meest aangrijpende, het ontzaglijkste was niet de 30 uren bijna onafgebroken voortdurende beschieting ...

Het was, niet in de nacht van 8 tot 9 oktober waargenomen van op het hoogste punt van de hoofdgevel van het Museum, de stad zelf, de in volslagen duisternis gedompelde stad, doch verlicht door de rode gloed der in lichterlaaie brandende huizen en gebouwen ...

Ware het niet zo verschrikkelijk geweest, ik had het groots en heerlijk genoemd. Wat het zo verschrikkelijk maakte, dit was de wetenschap, de maar al te werkelijke wetenschap, dat niemand, noch de in hun kazernen gebleven manschappen van de brandweer, noch de goedgezinde en hulpvaardige burgers - waren er zulke wel? - wezenlijk vermocht te helpen.

Sedert tien à twaalf dagen, sedert de val van het fort van Walem, was de stad immers zonder water!

Overigens, zo werd gesteld, waren de grote ladders van de Antwerpse brandweer, dagen te voren al, naar het front gerekwireerd geworden.

In de Vrijheidsstraat brandden 6, op de Zuiderlei 9, in de Van Breestraat 11 grote, ergens langs de zijde van de Warande een heel blok grote en kleine huizen ... En wij daarboven, fluisterden elkaar toe: Wordt die brand niet gestuit, doen men de in vlammen staande muren niet instorten, dan zal hij zich uitbreiden meer en meer; van een huizenbrand wordt het een wijk, van een wijkbrand misschien een stadsbrand ...

Verschrikkelijk vooruitzicht!

Achter het pikzwart grijnzend gebouw van de Augustijnerkerk laaide een hevige vuurgloed. Wat verteerden de vlammen daar? Later bleek het, dat verscheidene huizen in de Kammerstraat, op de Schoenmarkt en de Groenplaats ... brandden.

Wat ik hoorde en zag?

Het meest beangstigende, dat ik in heel mijn leven gehoord heb, dat was, ik herhaal het, niet het helse gedonder, gefluit, gehuil, geknal, gebom en gebrom van de 30 uren lange beschieting ...

Wat was het?

Het was, in de stilte, de dodelijke stilte van de nachten van 8 tot 9 en van 9 tot 10 oktober, opjammerend, opklagend, opschreiend, hulproepend bijna in al de straten en straatjes, wijd, wijd, straten en lanen wijd, het gehuil van de in de verlaten woningen opgesloten, verhongerende en door het bombardement half dol geworden honden.

Van het vele, dat ik, hetzij gedurende het bombardement, hetzij daarna zag en hoorde, is het volgende misschien niet geheel onwaard te worden opgetekend.

De in hun woning gebleven Sinjoren twisten er onderling over, of, ja dan neen, Zeppelins of andere luchtvaartuigen aan het bombardement meededen.

Ik kan verzekeren van ja.

In de nacht van woensdag 7 tot donderdag 8 heb ik, tussen middernacht, toen het artillerieconcert aanving, en twee uur, van op het platte dak der grote roofvogelkooien in de Diergaarde, duidelijk genoeg in de met grijze wolken omhulde hemel het donkere gevaarte van een luchtvaartuig waargenomen. Het zweefde heel hoog, nagenoeg bewegingloos, ongeveer boven het gedeelte der stad, dat ligt tussen de Provinciestraat en de Kunst- en Nijverheidslei.

Het zwarte monster - was het wellicht een Drachenballon, die bij middel van lichtsignalen de pointeurs van de Duitse artillerie inlichtte?, maakte een vervaarlijke, ongemeen fantastische indruk ...

De paniek, die onze dierbare stad in weinige uren door meer dan de helft, zo niet de drie vierden van haar ingezetenen deed verlaten, ving aan rond één uur van de morgen van 8 oktober en bereikte haar hoogtepunt tussen 6 en 8 uur.

In de Ommeganckstraat was het van één uur tot kort vóór vier een ware begankenis van vluchtenden, meest uit het toen reeds erg bedreigde, ook reeds geteisterde Berchem.

Vroeg men aan deze lieden, waar zij heen gingen, dan luidde het antwoord: "Zo ver als mijn benen mij dragen kunnen! ... Voorts weet ik niet waarheen."

Om het Museum, waar mijn ambtsplicht mij heen riep, te bereiken, en waar ik reeds de nacht van 7 tot 8 zou hebben doorgebracht, had ik, uit een onderhoud, dat mijn jonge collega Jan Denucé en ik in de namiddag van woensdag met hooggeplaatste overheidspersonen ten stadhuize hadden, niet gemeend te moeten afleiden, dat de beschieting van Antwerpen die nacht niet te verwachten was; dus, om het Museum te bereiken verliet ik, te 6 uur donderdagmorgen, mijn huis, en volgde, na tevergeefs een auto aan het Ooststation gezocht te hebben te voet en een handvaliesje dragend, de Pelikaanstraat, de Lange Kievitstraat, liep door het Stadspark, de Maria-Hendrikalei, de Kunstlei, de Nijverheidslei, de Tolstraat, de Verbondstraat, de Coquilhatstraat, natuurlijk getrouw langs de links van mij gelegen huizenrij.

Eerst op de Kunstlei stuitte ik op de stroom der vluchtelingen. In de richting van het noorden, één onafzienbare rij lieden van elke ouderdom en stand, zwijgend, torsend zware pakken, korven, valiezen, of voortstuwend allerlei rijtuigen, tot kinderwagens toe, beladen met wat zij volstrekt hadden willen meenemen.

Dit trof mij zeer: van overdreven angst was er bij deze vluchtelingen niet veel te merken. Met vaste, nauwelijks versnelde stap, meester van zich, bewust van het gevaar dat hen bedreigde, want om de tien of twintig seconden hoorde men het gefluit en dan de bonzende val van een houwitsers of een granaat, gingen zij huns weegs ... Lopen, wezenlijk weglopen, zag ik, jammerklagen, schreien of huilen hoorde ik niemand, zelfs geen kind!

Zo wakker bleven bij deze heengaanden de zinnen, dat de meesten de enige ... vluchtende, die, met het valies in de hand, in zuidelijke richting voortstapten, aankeken met een paar ogen, waarin tegelijkertijd medelijden en spot te lezen waren: "Neen, die is de

kluts helemaal kwijt! Waar wil hij in 's hemels naam naar het Zuid nu heen met die reiskoffer?"

In dat vroege morgenuur waren reeds of werden nu juist verscheidene openbare gebouwen en huizen op het Zuid getroffen, o.a. de bank, nummer 10 Nijverheidslei, het gerechtshof, een paar huizen tussen het Kasteelplein en de Tolstraat, het huis "De Passer" van de heer Winders, een, twee of drie in de Tolstraat, minstens een huis, zo tussen nummer 23 en 41, Zuiderlei, enz.

In de buurt van het Ooststation liep, rond 6 uur, reeds de gelukkig onware treurmare, dat het gehele Zuidkwartier "al plat lag ..." en het Museum in brand stond.

Dit laatste hadden de lieden waarschijnlijk gedurende de eerste nacht afgeleid uit de rode vlamengloed, die, inderdaad, toen over het zuidelijk gedeelte van de stad oplaaide ... In werkelijkheid zal het wel de gloed van de brandende Pyrotechnie geweest zijn ...

Iets innig roerend zag ik na de beschieting op de hoek van de Zwijger- en Coquilhatstraten. Daar werd het hoekhuis door een bom getroffen. De bewoners waren gevlucht. De hond was gebleven, doch in vrijheid ... Treurig liggend op een opengescheurde beddenpeluw, door de bom naar beneden geslingerd, bleef het trouwe dier het eenzame huis bewaken. Zonder maar één minuut zijn post te verlaten, lag het daar tot maandagnamiddag, toen zijn meesters terugkwamen. Is dit geen voorbeeld van plichtsbef, waar, juist in deze dagen, menigeen een lesje zou mogen aan nemen? ...

Prijzen van waren te Antwerpen op 3 november: meel 0,55 frank per kilo (onlangs 0,45); lucifers 0,18 frank het pak van 10 doosjes (vroeger 0,15); zout per pond 0,26 frank (vroeger 0,08); petroleum

0,36 frank per liter (vroeger 0,20); een ei kost 0,20 frank, men verwacht nog opslag.

Men meldde ons gisteren uit Antwerpen:

De depots van benzine en nafta, gelegen in de nabijheid der petroleumtanks en behorende aan de Amerikaanse Compagnie Atlas, staan sedert vanochtend half elf in brand. Oorzaak onbekend.

5 november 1914

Uit Antwerpen.

Breda, 4 november. Blijkens een bekendmaking van het Antwerpse gemeentebestuur zullen op 9 november 's morgens te 9 uur (tijd van de Onze-Lieve-Vrouwetoren) 22 jongens- en 21 meisjesscholen heropend worden. De leerlingen der verbrande scholen worden tijdelijk elders ingedeeld. Ook vele particuliere inrichtingen van onderwijs, benevens de muziekschool te Borgerhout, zullen op die dag herbeginnen. De Antwerpse stedelijke muziekschool wordt vermoedelijk op 15 dezer heropend. Ook aan het onderwijzend personeel in stedelijke dienst wordt tot 9 november gelegenheid gegeven, zich voor indiensttreding aan te melden. Al wie op die datum zijn werkzaamheden niet zal hebben hervat, wordt onherroepelijk ontslagen. Het stadsbestuur heeft een herinnering rondgezonden tot het betalen der belasting.

Breda. 4 november. Het eerst gisteren weer voor het eerst verschenen Handelsblad van Antwerpen deelt mee, dat de Kommandantur van het Duitse bezettingsleger geen censuur aan de Antwerpse bladen oplegt. Het blad schrijft verder: "Aan onze Belgische nationale gevoelens, aan onze trouw aan het vaderland en onze gehechtheid aan het vorstenhuis en aan 's lands

instellingen zullen wij onverbloemd lucht geven, zoals het de Belgen past en zoals het een blad past, dat niet verschijnen zou, indien het aan die gevoelens geen lucht meer zou mogen geven.

Het blad geeft Reuter- en Wolff-berichten, benevens Duitse, Engelse, Franse en Belgische communiqués zonder onderscheid. Ook een enkele officiële mededeling van de Belgische regering uit het Staatsblad, o.a. decoraties aan officieren, wordt opgenomen.

De Gazet van Antwerpen en La Presse zouden heden of morgen weer verschijnen. Voorlopig in kleiner formaat.

Breda, 4 november. Vertrek en aankomst te Antwerpen leveren geen moeilijkheden op. Verbazend talrijk zijn nog steeds de gevallen van diefstal in de stad en de omtrek. Paarden en vee, juwelen, grutterswaren en kleding, soms wel gehele inboedels, worden vermist, natuurlijk hoofdzakelijk uit huizen, waarvan de bewoners nog niet zijn teruggekeerd. Hoewel de politie en de burgerwacht, kenbaar door banden om de arm, is versterkt en zeer actief is, blijft het voorkomen van diefstal in onbewoonde huizen een bijna onmogelijke taak. Als een dief door de Duitsers gesnapt wordt, maakt men korte metten met hem. Maandag is in Borgerhout nog een dief doodgeschoten.

In ons avondblad van zaterdag hebben wij een bericht opgenomen, volgens hetwelk zich vrijdag bij een Antwerps dokter drie Duitse officieren zouden hebben vervoegd met verzoek om burgerkleren, om op deze wijze de Nederlandse grens over te komen. Ook zouden er, volgens dat bericht, die dag 900 Duitse soldaten te Antwerpen op het ochtendappel ontbroken hebben.

Wij hebben reeds medegedeeld, dat op de Kommandantur de juistheid van dit bericht op de meeste stellige wijze was ontkend.

Onze correspondent te Antwerpen meldt ons thans, dat generaal van Bodenhausen, de commandant van Antwerpen, hem verzocht heeft, het bericht nog nadrukkelijk als een “het Duitse leger en zijn officieren beledigende onwaarheid” tegen te spreken.

Onze correspondent te Antwerpen meldde ons op zondag:

Een betrouwbaar zegsman is het terrein der tanks, waar het vanmorgen brandde, deze namiddag gaan verkennen. Ik meldde u reeds wat de brandweerman die van de plaats terugkeerde, mezelf zegde. Het is inderdaad meer rook dan vuur geweest.

Het met petroleum gedrenkte land is door de onvoorzichtigheid van een paar kwajongens (ik schreef u toch, dat ze “terug” zijn) ontstoken geworden, met de gevolgen van dien. Het geval had aan de Belgische evenzeer als aan Duitse zijde enige ontroering verwekt, en allerlei geruchten (altijd maar geruchten!) liepen rond. Gelukkig maar een loos alarm dus.

In de buurt van Mechelen worden bruggen hersteld en nieuwe geslagen.

7 november 1914

Van Mechelen weet men zeker, dat veel geplunderd is, de meeste huizen opengebrosen zijn en er haast geen meel meer is. De autoriteiten kunnen lieden zonder middelen niet aanraden, terug te keren, als men ze elders voedsel wil geven.

Veel boerderijen zijn ook in die streken verwoest, maar toch niet zo of men kan zich door samenwoning behelpen.

Uit Antwerpen. Onze correspondent te Antwerpen seint op 5 november.

De zetel der Duitse Kommandantur is sedert vanochtend overgebracht van het stadhuis naar de Minderbroedersrui 21, het oud hotel de Beukelaer, waar in 1912 de Conscience-tentoonstelling gehouden werd. De Duitse vlag die op het stadhuis uithing is thans daar gehesen. Op het stadhuis hangt nu een witte vlag met wapen, die de Beierse vlag zou zijn.

Men is uiterst streng geworden met het afleveren van passen. Die worden niet meer toegestaan dan na opgave van de bestemming der reis. Ik zag hoe een aantal jongens van omtrent de 20 jaar, aangehouden werden om nauwkeurig gefouilleerd te worden.

De oproep der Belgische regering tot de jongelieden van 18 tot 30 jaar, die in het buitenland vertoeven, om zich bij het Belgisch leger te vervoegen, zou tot de nieuwe maatregelen aanleiding hebben gegeven. De Duitse overheid wil dienstneming beletten.

8 november 1914

Gistermiddag is gedurende enkele uren het overschrijden van de grens te Essen en Wuustwezel voor alle mannen en vrouwen, zonder onderscheid van nationaliteit en ouderdom, verboden geweest. De Duitse soldaten hielden de trein en stoomtram aan en beletten het vertrek naar Nederland. Tegen de avond scheen het verbod weer (al dan niet tijdelijk) te zijn opgeheven, daar 's avonds weer een aantal vluchtelingen van Merksem te Breda aankwamen.

De Duitse overheid te Antwerpen waarschuwt tegen het "handel drijven in paspoorten, door haar verstrekt", waaraan zich vooral jonge weerbare mannen zouden hebben schuldig gemaakt.

9 november 1914

Uit de Belgische Kempen.

Een onzer medewerkers schreef ons gisteravond:

De gehele Belgische grens van Noord-Brabant is thans door de Duitse troepen bezet.

Zij gedragen zich ordelijk, maar houden een streng toezicht op de inkomende reizigers, die van goede passen moeten voorzien zijn. Auto's en rijwielen worden niet toegelaten, dan met een bijzondere vergunning.

Vele Belgische mannen tussen 16 en 45 jaar, welke zich nog in de Kempen bevonden, zijn over de grens gevlucht, daar de Duitse soldaten overal op hen toezicht houden. Zaterdagmorgen is er van de Duitse gouverneur van de provincie Antwerpen een order gekomen, waarin aan iedereen, die zich in de grensplaatsen bevond, verboden werd om België te verlaten.

Te Turnhout, waar de commandant van de grenstroepen zetelt, ontstond hierdoor een grote consternatie. Een groot aantal mannen zijn zaterdagnacht en zondagmorgen langs binnenpaden en over de heide naar Nederland gevlucht. Te Baarle-Nassau was hierdoor het aantal vluchtelingen weer aanmerkelijk toegenomen, terwijl in Turnhout grote ongerustheid heerste onder de bevolking.

Ook Hollanders, die in die plaats vertoefden, mochten niet naar Holland terugkeren, ofschoon ze van passen voorzien waren. Deze hebben toen ook zondagmorgen over de heide en tengevolge van de zware mist niet opgemerkt door de Duitse schildwachten, naar Baarle-Nassau kunnen vluchten. Zondagnamiddag om twee uur is het bevel plots ingetrokken en kon men weer vrij de grens passeren,

waarvan velen gebruik maakten. De Duitse soldaten behandelen de burgers in de grensdorpen vrij goed.

De Duitsers zijn bij de bevolking ingekwartierd en af en toe worden er opvorderingen voor het Duitse leger gedaan. Voor het inkwartieren ontvangen de burgers een bon, die na de oorlog betaalbaar gesteld is.

Onophoudelijk wisselen de troepen op de grenzen elkander af. Zij komen meestal uit de richting Hasselt en Herentals en trekken na een paar dagen op Antwerpen aan. Op het stadhuis in Turnhout zetelen Duitse militairen die de passen viseren enz. en wappert de Duitse adelaar. Overal is huiszoeking gedaan naar verboden wapens, doch er zijn er geen gevonden.

Onder de notabelen zijn gijzelaars gesteld, doch deze zijn spoedig vrijgelaten. Het in de Kempen verschijnend weekblad De Kempenaar heeft van de Duitse overheid verlof gekregen te blijven verschijnen, echter onder toezicht van het Duitse gouvernement.

Verschillende scholen te Turnhout worden maandag weer geopend, o.a. de middelbare stadsschool en het pensionaat St. Victor en enkele andere inrichtingen voor externe leerlingen.

De venters van Nederlandse dagbladen, die in de laatste dagen in de Kempen grof geld verdienen met het verkopen van verschillende kranten, is dit verboden. Een venter, die met Nederlandse kranten in Turnhout aangetroffen werd, is 24 uur opgesloten geweest.

Tot plaatselijk commandant van Turnhout is benoemd de kapitein van Hofe, die zijn intrek nam in de woning van de heer Mesmaekers van Hal, in de Gasthuisstraat. De Duitse soldaten zijn uitsluitend

landstorm en komen in hoofdzaak uit het Bezirk Hagen in Westfalen. Mr. du Four treedt op als waarnemend burgemeester van Turnhout.

10 november 1914

Uit België.

Men meldt ons uit Vlissingen:

De Administrateur de Badts, die zondagmorgen met 45 passagiers van Antwerpen vertrok, moest bij Fort Marie, even voor de Nederlandse grens, stoppen. Alles werd door Duitsers onderzocht en een broer van de bekende volksvertegenwoordiger Franck gearresteerd. Ook zijn de aan boord zijnde jongelieden tussen 18 en 30 jaar, hoewel van geldige passen voorzien, gearresteerd.

Men meldt ons uit Roosendaal:

Zondag is geen enkele trein van Merksem naar Essen en Roosendaal vertrokken, daar het Belgisch personeel de dienst weigerde, omdat de Duitse autoriteiten geen loon uitbetaalden. De stoomtram van Merksem naar Bergen-op-Zoom profiteerde van de toestand, door de reizigers in die richting en verder per trein te vervoeren. Wegens de overvloedige drukte van reizigers kwamen de trams dan ook met verscheidene uren vertraging aan.

Gisteren namiddag om 2 uur is de enige trein naar Merksem vertrokken, welke hier 's avond circa 6 uur 20 is teruggekeerd met slechts één enkele passagier. Heden, 10 dezer, vertrekken van Roosendaal 4 treinen naar Merksem en wel om 7, 10, 12 en 2 uur.

Reizigers, gisteren uit Antwerpen gekomen, melden dat het toezicht der Duitse militairen, belast met het in- en uitgaan der stad

Antwerpen, buitengewoon verscherpt is, en geen toegang of vertrek wordt toegestaan zonder goed in orde zijnde paspoorten. In Antwerpen zelf blijft het uiterst stil.

Uit Breda:

De in de Duitse grensdorpen ingekwartierde militairen doen, veelal per rijwiel, drukke patrouillediensten langs de grenzen, om in de bossen gerapporteerde Belgische soldaten op te sporen. Tevens worden door deze patrouilles voortdurend de Belgische jonge mannen aangehouden en voor de Duitse Kommandantur geleid, om op deze wijze hun aanwezigheid in België vast te stellen en te verhinderen, dat de Belgen naar Nederland de wijk nemen.

Over het algemeen gedragen de Duitsers zich ten opzichte van de bevolking zeer goed.

11 november 1914

In de Belgische gemeente Deurne waren gisteren twee Duitse soldaten bezig een niet ontplofte granaatkartets onschadelijk te maken, terwijl een knaap van 10 jaar in de nabijheid er naar stond te kijken. Plotseling ontplofte het projectiel en alle drie werden op slag gedood.

Men deelt ons mee, dat het Liberaal Jongensgenootschap der 8^e wijk te Antwerpen binnenkort zijn deuren zal heropenen. Het zal een geruststelling zijn voor vele ouders, zo voegt men aan deze mededeling toe, dat hun kinderen daardoor voor de gevaren der straat gevrijwaard zijn. De zondagsschool wordt gehouden elke zondag van 4 tot 7 u 's namiddags in de meisjesschool der Verschansingsstraat. Talrijke spelen en boeken zijn ter beschikking der jongens.

12 november 1914

Berlijn, 11 november. Een document, dat in het spoorwegfort van Antwerpen is gevonden, levert het bewijs dat aan de Belgische soldaten de ernstigste inbreuk op het volkerenrecht, namelijk moord op onderhandelaars, regelrecht is bevolen. Het stuk is gedagtekend: Versterkte stelling van Antwerpen, derde fortelinie Duffel 25 september 1914, en draagt de ondertekening van luitenant-generaal De Guise, commandant der vesting. Het is gericht aan de bevelhebber van de forten en versterkingen. Onder nummer 4 staat er te lezen: "Het is uitdrukkelijk aan een elk, die een permanent vestingwerk bezet houdt, verboden zich in onderhandelingen met vijandelijke onderhandelaars te begeven. Zonder uitzondering behoort op elke parlementair te worden gevraagd die enig punt der omwalling van een permanent vestingwerk nadert."

13 november 1914

Berlijn, 12 november. De Norddeutsche Allgemeine Zeitung schrijft: Het Duitse bestuur heeft bevolen, de schade die de Engelsen door vernieling en beroving van particulier eigendom kort voor de overgave van de vesting Antwerpen hebben aangericht, nauwkeurig vast te stellen.

Blijkens de tot dusverre bekende resultaten van het onderzoek bedraagt de schade van Belgische en onzijdige handelsfirma's, volgens particuliere berichten uit Brussel, tenminste 200 miljoen F. Het verlies, door Duitse firma's geleden, is veel kleiner.

De Engelsen hebben alles vernield en geroofd wat zij in de entrepots aan de haven vonden, zonder zich erom te bekommeren aan wie de waren toebehoorden.

Naar aanleiding van de antwoorden op de troonrede bij de opening van het Engelse parlement is namens de regering ook een en ander gezegd over Engeland's aandeel aan de verdediging van Antwerpen. Voorop werd gesteld dat hetgeen te Antwerpen gedaan is, uiterst snel heeft moeten geschieden en met de beschikbare hulpmiddelen. Doch zonder de aanmoediging en de hulp der Engelsen zouden de bondgenoten misschien niet op dezelfde linie vechten als ze thans doen.

Zoals men weet, is Churchill door een deel van de Engelse pers geheel verantwoordelijk gesteld voor hetgeen de Engelsen te Antwerpen hebben gedaan, of wel, voor hetgeen zij nagelaten hebben er te doen. Er is nu echter uitdrukkelijk verklaard dat de minister van oorlog vooraf over de te nemen maatregelen was geraadpleegd en dat het kabinet de volle verantwoordelijkheid ervoor op zich neemt, overtuigd als het is dat de verleende hulp nuttige hulp is geweest.

Er zal nog een nadere mededeling over de krijgsverrichtingen te Antwerpen worden gedaan door de eerste lord van de admiraliteit. De Times geeft intussen te verstaan dat de hele waarheid omtrent Antwerpen eerst kan worden medegedeeld als de oorlog voorbij is, doch is door hetgeen in hoger- en lagerhuis door de regering is medegedeeld tot de overtuiging gekomen dat welke fouten er ook mogen begaan zijn bij de expeditie naar Antwerpen, ze in elk geval niet lichtvaardig is ondernomen en dat niet alleen het hele kabinet, maar ook Lord Kitchener haar hebben goedgevonden.

15 november 1914

Van Duitse zijde wordt volgehouden, dat de Onze-Lieve-Vrouwekerk te Antwerpen voor militaire doeleinden was gebruikt.

In een brief, gedateerd Londen, 9 oktober 1914, constateert de Amerikaanse oorlogscorrespondent Joseph M. Patterson, het volgende als toelichting bij een grote illustratie, gereproduceerd naar een originele foto.

“Ik zou hier wel in het kort even de geschiedenis willen releveren van een van de gewichtigste foto’s, die er ooit gemaakt zijn. Deze foto heeft de heerlijke kathedraal van Antwerpen voor de vernieling der Duitse granaten gespaard. Ze is afkomstig van mijn collega E. F. Weigle.

Indertijd ging algemeen in Antwerpen het praatje, dat daarboven op de kathedraal, vlak onder de spits, een machinegeweer was opgesteld, als afweer tegen Zeppelins. Als het waar geweest was, dan had men er de Duitsers al moeilijk een verwijt van kunnen maken, als ze de kathedraal onder artillerievuur genomen hadden. En als het niet waar was, dan ware er geen verontschuldiging voor hen, als ze toch tot een beschieting overgingen.

Als men op de toren van een kathedraal, al was het de mooiste ter wereld, een machinegeweer opstelt, dan is een vijand volkomen in zijn recht, als hij er op vuurt. Met een verrekijker kon men van onder af, wel soldaten op de toren waarnemen, maar geen mitrailleuse. We waren erg nieuwsgierig geworden en na overwinning van talloze moeilijkheden gelukte het ons, Weigle en mij, inderdaad op de toren te klauteren, waar we ons met eigen ogen van de stand van zaken wilden overtuigen. We riskeerden daarbij alles: want zelfs aan actieve Belgische officieren was de toegang tot de toren van de kathedraal zonder speciale toestemming niet geoorloofd. Maar zodra waren we niet boven, of Weigle maakte al opnamen, gewone en cinematografische; en nu bewijst een van deze foto’s dat het Belgische leger de kathedraal als militaire observatiepost heeft

benut. De vier op de foto zichtbare soldaten behoorden alle tot het Belgische vliegerkorps. De kleinste der vier soldaten op de achtergrond, is de vlieger-korporaal Louis Cosyns, de grote in het midden met de lange verrekijker is Leon Geraert, gewoon soldaat bij de vliegers. De namen van de twee anderen, die nog op de foto staan, ken ik niet. Terwijl de observatie van vijandelijke bewegingen een der gewichtigste voorwaarden voor succes is in de moderne oorlog, zo ben ik van mening, dat een dergelijk misbruik (gebruik ? - redactie) van de kathedraaltoren de Duitsers volkomen gerechtigd had, om het gebouw onder vuur te nemen.

Nadat Weigle een afdruk van de foto had gemaakt, stuurde ik die langs omwegen aan de Chicago Tribune. Ik kon toentertijd toch niet dromen, dat de Duitsers ooit binnen schootswijdte van deze toren zouden kunnen komen. Had ik dat kunnen denken, dan zou ik de foto nooit hebben verzonden. Maar in Antwerpen was toen algemeen het gesprek van de dag, niet de vraag, wanneer de Duitsers naar Antwerpen zouden komen, maar meer wanneer de Belgen weer in Brussel zouden binnentrekken. De gedachte, dat de Duitsers de kathedraal zouden kunnen beschieten, was hoogst pijnlijk en ik zou ook graag alles hebben gedaan om dat te voorkomen, zelfs al ware de kathedraal in een kruitmagazijn veranderd, want ze is nu toch maar eenmaal het schoonste juweel ter aarde.

Het is nu eenmaal mijn vaste overtuiging, dat het Belgische leger een lichtzinnig misbruik maakte van de kathedraal, doordat het ze als militaire observatiepost gebruikte, maar ondanks alles hoopte ik toch, dat het Duitse leger zulk een misbruik niet zou beantwoorden, door de kathedraal als doelwit uit te kiezen. Ik bevond me in de grootste verlegenheid. Telegrafeerde ik naar huis en verzocht ik mijn blad, de afbeelding niet te publiceren, dan zouden de Belgische

overheden direct in de gaten krijgen, dat ik zo'n foto bezat, ze zouden de foto's in beslag nemen met alles wat we maar aan fotografische apparaten zouden bezitten.

En als ik niet naar huis telegrafeerde, dan zou de afbeelding gepubliceerd worden, en er ontstond dan de vreselijke mogelijkheid, dat op grond van de door dit beeld geconstateerde feiten, de kathedraal zou kunnen worden gebombardeerd. Daarom besloot ik ten einde raad Antwerpen maar te laten, voer naar Engeland en kabelde van daaruit, dat men de foto toch niet in de kranten zou opnemen. En als nu de Britse censor uit vrees, dat het telegram naar de een of andere geheimzinnige code kon zijn opgesteld, het telegram niet had doorgelaten, dan had hij daarmee misschien wel de geweldigste dwaling begaan in deze oorlog. Nauwelijks was ik buiten Antwerpen of mijn collega Alexander Powell vertelde de hele historie aan de Belgische overheden en maakte hun duidelijk, dat ze door een dergelijk gebruik van de kathedraal te maken, daarmee de vijand als het ware tartten om de kerk te beschieten. Hij wees erop, dat dit feit intussen wel reeds door de Chicago Tribune zou zijn wereldkundig gemaakt.

De Belgische autoriteiten zagen dat allemaal zeer goed in en stuurden Powell naar de bevelhebber der Duitse strijdkrachten in België met het bericht, dat zij onmiddellijk alle observatieposten van de kathedraal zouden terugnemen, als de Duitsers van een beschieting van het gebouw wilden afzien. De Duitse generaal ging direct op het voorstel in en verklaarde, dat hij onder dit voorbehoud trachten zou het artillerievuur zo te regelen, dat de Kathedraal geen schade zou lijden.

Mocht dus de kathedraal van Antwerpen gespaard worden, dan is dat mogelijk de verdienste van deze kleine foto. Als ik in Amerika

teruggekeerd ben, ben ik bereid ieder woord van dit bericht onderede te bevestigen.”

In een postscriptum voegt Patterson er nog aan toe, als goede raad aan zijn redactie, die deze natuurlijk niet meer behoefde op te volgen, omdat sedertdien Antwerpen reeds gevallen was: “Publiceer de afbeelding en het artikel liever niet, zolang de Duitsers Antwerpen nog belegeren. Als de stad gevallen is, dan is het tijd genoeg daartoe.”

16 november 1914

Van de Zeeuwse grens.

Men meldt ons uit Vlissingen:

Heden werd hier uit de richting der Belgische kust weer zwaar kanongebulder gehoord, waardoor meermalen de ruiten rinkelden. Enkele zeer hevige explosies werden gehoord. Met het oog op het mijnnegevaar zullen de stoomboten van de provinciale stoombootdienst op de Westerschelde en van de dienst tussen Vlissingen, Breskens en Terneuzen voorlopig alleen bij daglicht varen. Het aantal mijnen dat in alle delen van Zeeland is aangespoeld, moet ten minste 80 bedragen.

Hoewel werd medegedeeld dat te Antwerpen een proclamatie was aangeplakt dat voorlopig niemand die stad mag verlaten, kwamen hier hedenmiddag toch passagiers uit Antwerpen aan.

Op de naamdag van een held, koning Albert.

Een bekend landgenoot, die op de dag van de val van het fort Walem in Antwerpen was, sprak 's avonds een Belgisch soldaat, die in het vuur geweest was. Deze vertelde hem:

Ik stond in een loopgraaf, mijn zwager enige meters van mij verwijderd, tussen ons stond een stille, lange man. Wij waren in een hevig infanteriegevecht gewikkeld. Plotseling werd mijn zwager door een scherp getroffen, als een bloedende massa zakte de arme kerel in elkaar.

De lange soldaat, die zelf geen geweer had, bukte zich, nam het geweer en een tas patronen van mijn zwager, en vuurde de tas leeg.

Daarna stapte hij langzaam uit de loopgraaf.

Het trof mij zo kalm en ernstig de man was, ik hield met vuren op, keek naar hem. Hij keerde zich even naar mij om ... mon Dieu! De koning!

Het was het mooiste ogenblik in mijn leven, ik hoop dat mijn zwager nog heeft geweten wie de lange, stille militair was, die hem voor het vaderland heeft zien sterven!

Van het Britse parlement.

Londen, 13 november.

Wat de expeditie naar Antwerpen betreft, Asquith heeft al met beslistheid de verdenking, door de Morning Post het eerst geuit, afgewezen, als zou Churchill in dat geval op eigen gezag hebben gehandeld, en verklaard, dat nog thans de regering die expeditie als volkomen te rechtvaardigen en nuttig beschouwde. Maar ook daarover zal nog wel het een en ander te zeggen zijn.

17 november 1914

Uit Antwerpen.

De Antwerpse correspondent van de Telegraaf schrijft: “Een mijner vrienden, die te Antwerpen een zeer aanzienlijke post bekleedt, zag zich gistermorgen, toen hij de stad verlaten wilde, niet zonder verwondering aan de poort tegenhouden door een Duitse schildwacht, ofschoon hij geloven mocht, dat zijn paspoort volkomen in orde was.

De soldaat raadpleegde met aandacht een lijstje, dat hij uit zijn zak haalde, en zegde eerst na dat onderzoek: “U kunt doorgaan”.

Hebt ge dan een lijst van personen, die ge niet moogt buitenlaten? vroeg mijn vriend aan de soldaat.

Die ik niet mag buitenlaten, als ze uitgaan en die ik moet aanhouden, als ze zouden willen binnenkomen, luidde het antwoord, want er zijn erbij, die buiten de stad verblijven.

Mag ik eens even kijken?

Tot zijn grote verbazing mocht mijn vriend het briefje zien, en nu wilde het geluk, dat juist de schildwacht de passen controleren moest van een hele groep volk, die de stad uit wilde.

Die gelegenheid nam mijn vriend te baat om, haastig, met een paar letters al de namen op te nemen. En ... zo kan ik hier nu het lijstje herstellen, met bijvoeging van de hoedanigheid van ieder der vermelden:

1. Leo Augusteyns, volksvertegenwoordiger.
2. De Broqueville, minister.
3. Van Cauwelaert, volksvertegenwoordiger.
4. Van Cauwenberghe, id.
5. Duysters, id.

6. Franck, Louis, id.
7. Hendrickx, Adelfons, id.
8. R. de Kerckove d'Exaerde, id.
9. Lamborelle, id.
10. Lefebvre, id.
11. De Meester, Emm., id.
12. Ortegat, id.
13. Lepaige, id.
14. Pecher, Edw., id.
15. Royers, Gustave, id.
16. De Schutter, id.
17. Paul Segers, minister.
18. Terwagne, Modeste,
volksvertegenwoordiger.
19. Van de Perre, id.
20. Verachter, id.
21. Versteylen, id.
22. Van Reeth, id.
23. Van de Walle, senator.

Dat is duidelijk: Deze 23 personen, leden van de regering, kamer en senaat, uit al de partijen en uit al de kiesomschrijvingen der provincie Antwerpen genomen, zijn aangeduid als gijzelaars tegen het ogenblik, dat gevaar dreigt voor de Duitsers te Antwerpen.

De belanghebbenden zullen het niet zonder verwondering, diegenen onder hen, als de heren Van Cauwelaert en Terwagne, welke nog in Holland verblijven, zeker met genoegen vernemen, want deze lijst is nog maar twee dagen oud en absoluut geheim.

Verwonderlijk is alleen maar, dat de heer burgemeester De Vos er niet bij staat.

Maar daarentegen prijkt de heer Louis Franck er op, de voorzitter der Intercommunale Commissie, die zich zoveel moeite gegeven heeft om de gevluchte Antwerpenaren aan het verstand te brengen, dat zij vanwege de Duitsers niets, maar dan ook volstrekt niet te duchten hebben!”

18 november 1914

Het Centraal bureel te Antwerpen.

Van onze correspondent te Antwerpen op 14 november:

Het Centraal bureel voor inlichtingen aan vluchtelingen had heden, te 4 uur (Belgische tijd) een bijeenkomst belegd, waar het al zijn medewerkers, waar ook de drukpers onder werd begrepen, toe had uitgenodigd. Die bijeenkomst werd druk bezocht en de mooie vertrekken van het gebouw der Kunstlei, tot dan toe alleen getuigen van de ijver en de toewijding van onvermoeibare filantropen, boden thans de enigszins onverwachte aanblik van een feestelijke receptie.

Aan het bureau namen plaats de heer mr. Poplimont, fungerend als voorzitter in de plaats van de heer Schobbens, die door dringende bezigheid verhinderd was, de heer W. A. van der Veen, voorzitter der Nederlandse afdeling van het comité, en de heer K. de Keyzer, lid van het Belgisch comité.

Onder de aanwezigen bevonden zich nog de erevoorzitter van het comité, de consul-generaal der Nederlanden, de heer J. A. van den Bergh, de heer G. W. Baron de Vos van Steenwijk, de heer Hovemans e. a.

De heer de Keyzer vatte kort samen hoe het comité was tot stand gekomen, wat tot heden verricht was geworden en noemde de namen der personen die hun medewerking hadden verleend. In het avondblad van verleden zondag heb ik u daar het voornaamste reeds van gemeld. Ik moet daar nog aan toevoegen, dat verscheidene beambten, o.a. van het provinciaal bestuur, onder de leiding van de heer Th. van Rijswijk, en ook een Antwerpse dame, zich daarbij zeer verdienstelijk maken. De boodschappen worden verricht door vijf weesjongens, door de regent van het weeshuis ter beschikking gesteld. Alle medewerking gebeurt kosteloos.

Dank zij de medewerking van de klerken van een van onze handelshuizen, bezit het bureel reeds een gedeeltelijke lijst, alfabetisch gerangschikt, van de namen der Belgische soldaten die in Nederland geïnterneerd zijn. Deze lijsten liggen ter inzage van het publiek.

Sinds het ontstaan van het inlichtingenbureel kwamen er uit Nederland toe 10.184 vragen om inlichtingen van vluchtelingen en te Antwerpen boden zich 19.227 personen aan om inlichtingen te bekomen omtrent uitgeweken bloedverwanten.

Zoals ik u reeds mededeelde, kan uit Holland geschreven worden aan volgend adres: Centraal bureel voor inlichtingen, Kunstlei 64 Antwerpen, via Brugstraat 51, Roosendaal, Noord-Brabant (Nederland). Men schrijve liefst op briefkaarten en vermeld daarop: datum, familienaam (drukletters), doopnamen, ouderdom, woonplaats in België, adres in Nederland of Engeland. Men voege er aan toe: korte bijzonderheden in Vlaams of Frans, bv.: vrouw en kinderen in welstand, deze of gene vriend of verwant is gestorven, hoopt weldra terug te keren of te emigreren naar ander land; werk gevonden, heb nog geld, enz. enz.

De heer de Keyzer bracht beurtelings hulde aan de milde eigenaar der kantoren, de heer Mortelmans, aan de consul-generaal van den Bergh, aan de president van het comité de secours senator van der Molen en aan al de wijkvoorzitters, aan het weldadigheidsbureau en, last but not least, aan de Nederlandse heren W. A. van der Veen, von Baumhauer, en baron De Vos van Steenwijk “die ons van de eerste dag af voortdurend hebben bijgestaan en wier namen in België nooit zullen vergeten worden”.

De heer Van der Veen beantwoordde deze rede in warme bewoordingen. Het doel van het bureau is: nuttig zijn. De uittocht van een heel volk had hem diep in het hart gegrepen, en hij achtte het een voorrecht om te kunnen helpen. Hij dankte het Antwerps gemeentebestuur, burgemeester de Vos en de schepenen van Antwerpen, de intercommunale commissie, voorzitter Franck, en het Antwerpse volk, dat vertrouwen heeft gesteld in hun werk. Trouwe Belgische handen zijn met hen dadelijk aan het werk geslagen en zullen tot het einde volharden.

In het Engels zich richtend tot mr. Poplimont, bracht de heer Van der Veen een roerende hulde aan het lijdende Belgische volk, wiens nood hij, die zelf ook tot een klein volk behoort, innig kan meevoelen, en dronk op het welzijn en de toekomst van België.

De heer mr. Poplimont antwoordde in het Frans en sprak de erkentelijkheid uit van zijn eigen arm volk, aan wie een glorieuze, pijnlijke en smartelijke plicht was te beurt gevallen. Onze vrienden uit Holland hebben metterdaad hun solidariteit en genegenheid bewezen, en een nooit meer te verbreken band is daardoor tussen beiden gelegd. Ontvang daarvoor onze vurige dank. De heer Poplimont bracht nog hulde aan de heer Laane, consul-generaal van

België te Roosendaal en aan de degelijke werker de heer K. de Keyzer.

Consul-generaal Van den Bergh verklaarde tenslotte, dat het werk van het bureel, dat hem bovendien in een deel van zijn eigen taak verlicht, zijn grote instemming heeft. Toen hij gezien had welke flinke mannen uit Holland zich aan deze taak hadden gespannen, was hij daar trots op geweest en had heel graag zijn naam aan het comité verbonden. De heer De Keyzer, die hij lange jaren als een man van zijn woord kent, bracht hij in het bijzonder nog zijn hulde.

Op deze woorden werd de bijeenkomst gesloten, nadat de voorzitter nog had verklaard, dat bij de Kommandantur de nodige stappen zouden worden gedaan om het brievenverkeer met Holland, dat ter elfder ure gestremd is, geregeld te krijgen.

Uit Mechelen.

Onze correspondent te Roermond schrijft:

Een inwoner uit Mechelen, een smid-kachelmaker, die van daar bij het laatste bombardement met zijn vrouw en kinderen naar Nederland vluchtte en nu terugkeerde om zijn huisgenoten terug te halen, deelde mij heden in een onderhoud het volgende mee:

Tien dagen geleden besloot hij te gaan zien hoe het er met zijn zaak te Mechelen uit zag. Van Antwerpen moest hij de afstand tot Mechelen, ruim 20 km, te voet afleggen. Zonder veel omhaal, nu en dan werd hem slechts inzage van zijn door de burgemeester van een Nederlands dorpje verstrekte pas verzocht, kwam hij in zijn geboortestad aan. Reeds dadelijk bemerkte hij, dat de schade aan Mechelen toegebracht, nogal te dragen zou zijn. Zijn gedrukte stemming veranderde in vreugde, toen hij zijn winkelhuis in zijn

geheel overeind zag staan. Wel was er inbraak gepleegd; uit de winkel waren twee kachels verdwenen. Alhoewel alle kasten en laden waren open gebroken, was er overigens niets gestolen. Na dit alles geconstateerd te hebben, nam hij een kijkje in de stad. De Duitse bezetting bestaat nog uit ongeveer 1200 militairen, meestal mannen van 40 tot 45 jaar. Allen zonder uitzondering maakten direct een gunstige indruk en weldra was hij met de soldaten in een druk gesprek gewikkeld. Ofschoon hij uit de aard der zaak in den beginne niet veel vertrouwen in hen had, waren zij in korte tijd zelfs goede maats. Een onderofficier, met wie hij in een café geruime tijd gemoedelijk had zitten praten, had op diens verzoek de nacht in zijn woning doorgebracht. Voor dit logies liet de soldaat de volgende morgen ongevraagd 6 frank achter.

Alles wat de Duitsers nodig hebben wordt door hen tegen goede prijs gekocht en contant betaald.

Het gewone leven in de stad begint langzamerhand terug te keren, vele zaken zijn weer geopend; het grootste gedeelte der neringdoende bevolking is teruggekeerd.

Een ding was hem bij nadere beschouwing van de geteisterde stad tegengevallen en bij ons onderhoud kwam hij hierop meermalen onwillekeurig terug, n.l. de verwoesting, aangericht op het grote kerkhof, waar de Duitsers dwars over de gravenrijen loopgraven gemaakt hadden, waardoor vele graven blootgelegd en de lijken in de kisten zichtbaar geworden zijn.

Langen tijd had hij daar verpoosd, tot eindelijk het in zijn werkplaats wachtende werk hem uit zijn dieptreurige overpeinzingen wakker riep. Zeer ontroerd verliet hij dit vreselijk oorlogstoneel en begaf zich huiswaarts, aan de arbeid. Want er moet gewerkt worden,

aldus eindigde mijn zegsman, en voor hen, die de handen uit de mouwen willen steken, is vooreerst de nood nog ver. Nog dient gemeld, dat mijn zegsman bij zijn terugkeer van Mechelen naar Antwerpen, om van daar uit Holland vrouw en kinderen te halen, alle faciliteiten door de Duitsers verleend werden.

Op korte afstand buiten Mechelen werd hij door Duitse soldaten, die met een door twee paarden getrokken wagen de straatweg naar Antwerpen opreden, verzocht in te stappen, om met hen de reis naar Antwerpen voort te zetten.

Mechelen.

Naar uit Roosendaal aan de Tijd bericht wordt, heeft kardinaal Mercier, aartsbisschop van Mechelen, aan de geestelijkheid van het aartsbisdom een brief gezonden, waarin gezegd wordt:

“Wij hebben besloten dat het Groot Seminarie, de leergangen van wijsbegeerte in het Klein Seminarie van Mechelen, het Klein Seminarie van Hoogstraten, alsook de externaten van onze aartsbisschoppelijke colleges en instituten zullen heropend worden. In al deze gestichten zullen de studenten binnenkomen op dinsdag 17 november. We verzoeken de eerwaarde heren pastoors en onderpatoors de belanghebbende families aanstonds te verwittigen en deze brief zoveel mogelijk bekend te maken.

20 november 1914

De kathedraal te Mechelen.

Berlijn, 19 november. De Norddeutsche Allgemeine Zeitung schrijft:

De geheime regeringsraad von Falk bericht op 13 dezer uit Brussel: Als aanvulling van mijn rapport van de 5^e november over de

kunstwerken te Mechelen is een vrijwillige mededeling van de domheer der kathedraal te Mechelen, van Langendonck, van belang. Te Brussel ondervraagd, verklaarde deze, dat de aan de kathedraal toegebrachte schade onbetekenend is en dat de eerste beschieting van de toren der kathedraal en zonder twijfel ook de volgende beschietingen ten doel hadden de op de toren geposteerde Belgische waarnemingsposten tot heengaan te nopen.

Van de Brabantse grens.

Men schrijft ons uit Eindhoven d.d. 19 dezer:

Daar de Duitsers het station Achel hebben bezet en de spoorweg tot aan de grens, mochten eergisteren de treinen, uit Valkenswaard komende, het station Achel niet meer binnenrijden. Eergisterenmorgen vertrok uit Valkenswaard een passagierstrein naar Achel, doch aan de grens gekomen, moest hij op last der Duitse wachten stilstaan en de trein moest naar Valkenswaard terugstomen. Gisteren is geen enkele trein meer vertrokken naar de grens.

Een gelijke maatregel is, naar wij vernemen, door de Duitse militaire overheid getroffen inzake de tram van Arendonk naar Turnhout. Deze loopt alleen nog voor het militair vervoer.

21 november 1914

De Antwerpse correspondent van de Tijd seint:

Hier loopt het gerucht, dat de stad aan de Duitsers 50 miljoen oorlogsschatting moet betalen, waarvoor het gehele dagelijkse bestuur der gemeente als gijzelaar zou worden beschouwd; alleen op erewoord hebben ze hun vrijheid mogen behouden.

De Duitsers hebben 9 miljoen van de gemeente gevonden en in beslag genomen. De gemeente zit nu zonder geld.

Louis Franck is bij nacht gevangen genomen en later op erewoord vrijgelaten.

De een zegt, omdat ze hem niet vertrouwen met het oog op Engeland; de ander zegt in verband met de oorlogsschatting.

22 november 1914

Men seint ons uit Vlissingen:

Blijkens een particuliere brief uit Antwerpen mogen bewoners uit Sint Niklaas, die hun dorp moeten ontruimen, woningen van afwezig in Antwerpen betrekken als dezen niet vóór maandag a.s. terug zijn.

Naar de correspondent van De Tijd te Antwerpen mededeelt, is de naamdag van koning Albert ook te Antwerpen niet onopgemerkt voorbijgegaan. De 14^e dezer heeft Louis Franck er bij het begin van de vergadering der intercommunale commissie de volgende toespraak gehouden, die door de leden der commissie staande werd aangehoord:

“Op de vooravond van de 15^e, geloof ik, dat ik de gevoelens van iedereen hier aanwezig beantwoord, als ik vanuit de verte en over de grens, de uitdrukking van onze diepgevoelde waardering en van onze innige genegenheid toestuur aan onze geliefde koning.

“Dit stadhuis is gebouwd door vrije mannen. Wat ook de toestand van heden zij, het is nog altijd bewoond door vrije mannen, wiens gevoelens van gehechtheid aan het vaderland, wiens waardigheid

en onafhankelijkheid door geen uitwendige omstandigheden gebroken zijn.

“Hoe treurig de tijden ook zijn, er is toch veel, dat in de toekomst hoop geeft. Het is het gedrag van ons volk en van ons leger, het is het gedrag en de houding van onze vorst, die getoond heeft niet alleen de eerste te zijn in rang en eer, maar ook de eerste te zijn in het gevaar (toejuichingen).

“Mogen de gevoelens van onze toewijding, ondanks de stoffelijke middelen van mededeling, waaraan het ons ontbreekt, toch hem en ook hare gratievolle majesteit, onze geliefde en hoog vereerde vorstin, bereiken.

“Wij denken aan hen met de gevoelens van onze voorouders van de 16^e eeuw: “De koning trouw tot aan de bedelzak!” (toejuichingen).

24 november 1914

Men meldt ons uit Breda:

Uit Antwerpen. Een gisteren te Breda aangekomen Antwerps staatsambtenaar bevestigt, dat de Duitsers enige dagen geleden de stadskas, waarin ongeveer 9 miljoen frank aanwezig was, hebben opgeëist.

Het plan bestond, de naamdag van koning Albert, die, zoals sommige bladen meldden, in een zitting van de intercommunale is herdacht, te Antwerpen ook kerkelijk te vieren. Zodra evenwel de Duitse overheid hiervan lucht kreeg, werd de geestelijkheid aangezegd, dat zulk een kerkelijke herdenking streng verboden was. Mocht dit verbod worden overtreden, dan zou aan de gemeente een boete van 5 miljoen frank worden opgelegd. Verder

werd de deken, benevens zijn secretaris, als gijzelaars in verzekerde bewaring gesteld en eerst na verloop van twee dagen vrijgelaten.

Men schrijft ons uit Zeeuws-Vlaanderen:

De Duitsers zijn druk bezig de forten aan deze zijde van Antwerpen, die bij de belegering weinig geleden hebben, verder in orde te maken. De vorige week zijn op die van Haasdonk en Kieldrecht reeds schietoefeningen gehouden. De bewoners der omliggende dorpen moesten voor enige uren hun woningen verlaten en elders een onderdak gaan zoeken, hetgeen met dit ongunstig weer verre van aangenaam was. De gehele Nederlandse grens is door Duitse soldaten afgezet. Na 7 uur mag niemand meer door. Ook is men zeer streng op het rijden met fietsen en alle paspoorten moeten door de Duitse overheid afgestempeld zijn. Overigens gedragen de Duitse soldaten zich zeer netjes tegenover de bevolking. Zij zijn vriendelijk en minzaam en doen de Belgen zo min mogelijk overlast aan. In de Belgische grensdorpen begint groot gebrek te komen aan meel, bloem en petroleum. Vrouwen en kinderen komen dagelijks 2 à 3 uur gelopen om hier een litertje olie machtig te worden en te trachten die over de grens te brengen, wat niet gemakkelijk gaat.

Een correspondent van het Vaderland heeft een onderhoud gehad met dr. Lamborelle, liberaal volkvertegenwoordiger in België, die een zeer mistroostig beeld ophing van de toestand in Mechelen. Er is daar geen graan meer en geen zout. Lamborelle zou hierover in Brussel met het Duitse bestuur gaan spreken. Als de uitslag van mijn reis niet gunstig is, zegde Dr. Lamborelle, dan moeten morgen twintigduizend mensen met lege handen en lege magen naar huis gaan. Van de 30.000 inwoners die naar hun stad zijn teruggekomen, de bevolking bedroeg 60.000 zielen, zijn er 20.000 geheel behoeftig. De overblijvenden eten hun laatste centjes op, en zullen ook

binnenkort door het gemeentebestuur van voedingsmiddelen moeten voorzien worden. Daarbij is de gemeente in geldelijke verlegenheid. Er is letterlijk geen cent in kas.

In het voorlopig bestuur van Mechelen heeft ook Dr. Lamborelle zitting genomen.

Uit de Belgische Kempen.

Een onzer correspondenten meldt ons:

De toestand in de Kempen blijft rustig. De Duitse soldaten, die daar gelegen zijn, gedragen zich over het algemeen ordelijk en zijn bij de burgers ingekwartierd. In Turnhout is de zetel van de commandant en van de administratie thans niet meer op het stadhuis, doch in een particuliere woning. Hoewel de officiële tijd Duits is, blijft men zich in het particuliere leven steeds van de Belgische bedienen. Zijn inkwartieringen bevolen in woningen van mensen die gevlucht zijn, dan worden de betrokken soldaten bij andere lieden ondergebracht en moet de stedelijke overheid daarvoor dan 4 frank per dag en per soldaat betalen, welke bedragen, zoals beweerd wordt, later op de gevluchte burgers bij hun terugkeer verhaald zullen worden. In Turnhout werken de papierfabrieken thans 2 à 3 dagen per week, doch er is gebrek aan steenkool, en weldra zal hierdoor de gehele industrie stilstaan. De dienst der stoomtram in de richtingen Antwerpen, Geel, Mol en Poppel is hersteld. De trams rijden echter slechts enkele malen per dag en vaak wordt de dienst tijdelijk geschorst en de trams uitsluitend gebezigd voor het vervoer van soldaten en legerbehoeften.

Diefstallen en stroperijen komen, ofschoon de Duitsers die krachtig tegengaan, in de Kempen veelvuldig voor. Dit geschiedt meestal door het mindere volk uit Turnhout en omgeving. In Turnhout

bijvoorbeeld is alle voorradige steenkool van de Belgische staatsspoor gestolen en men heeft de petroleumvaten van de maatschappij leeg laten lopen. In het dorp Oud-Turnhout is een bende een woning binnengedrongen en heeft de bewoners zodanig mishandeld, dat een grijsaard aan de gevolgen is overleden. De godsdienstoefeningen in de kerken worden gehouden als vroeger en ook de Duitse soldaten wonen ze vaak bij. Bij gelegenheid van de geboortedag van koning Albert van België is in alle kerken een plechtig Te Deum gezongen en in één is door het orgel na afloop de Brabançonne gespeeld, door de kerkgangers staande gezongen. De Duitsers hebben dit oogluikend toegelaten. De gemeentebesturen hebben van de Duitse kommandantur bevel ontvangen de lijsten der militieplichtigen voor de lichten 1914, 1915 en 1916, evenals de lijsten der burgerwachten in te leveren. De bevolking moet weer gijzelaars stellen, die verantwoordelijk worden gesteld, wanneer de Duitsers last of nadeel ondervinden. Om uit Turnhout over de grens te komen gaat zeer moeilijk, zelfs mag men de stad niet verlaten, zonder een behoorlijke pas te hebben. Jonge mannen kunnen voor het buitenland geen pas krijgen. De scholen zijn weer aan de gang, maar vele hebben slechts het derde deel van het aantal leerlingen van vroeger. In Geel is de toestand in de krankzinnigeninrichting goed, alle verpleegden maken het uitstekend en van de Duitse overheid wordt niet de minste last ondervonden. In Hoogstraten zijn de colleges van het klein seminarie in het bisdom Mechelen hervat. In de weldadigheidskolonie van Merksplas hadden de Duitsers de som van 11.000 F in beslag genomen. De heer Stroobant, directeur van de kolonie, begaf zich naar de luitenant-kolonel en verklaarde hem, dat ingeval dat geld niet werd teruggegeven, hij genoodzaakt was heel de opgesloten bedelaarskolonie in vrijheid te stellen, aangezien hij die mensen toch niet van honger kon laten omkomen. Daarop heeft de Duitse

kommandantur verklaard, dat zij niet anders verlangde, dan het bestuur regelmatig te doen voortgaan en dat de in beslag genomen gelden aan de kolonie zouden worden teruggegeven. Tevens werd vergunning gegeven, dat de bewakers der kolonie hun wapens mochten behouden.

25 november 1914

De IJzer als verdedigingslinie.

Men schrijft ons van Belgische zijde:

Met verbazing en bewondering heeft men, enkele dagen na de val van Antwerpen, vernomen van de verwoede en tot nu toe gelukkige weerstand, welke het terugtrekkende Belgische leger al dadelijk heeft geboden op de lijn van de IJzer, zodat deze anders vrij onbeduidende waterloop de laatste verschansing is geworden van België's onafhankelijkheid. Dat is wel geen louter toeval. De mogelijkheid dat men eens tot op de IJzer zou moeten terugtrekken schijnt van den beginne af in het oog te zijn gehouden door de Belgische militaire overheid. In de mogelijkheid voor Antwerpen om bij een ernstige aanval stand te houden was van de eerste dagen van deze oorlog, en zelfs vóór de oorlog, bij deskundigen het vertrouwen niet groot. Ook niet bij de militaire staf van de vesting zelf, al heeft men natuurlijk voor het publiek steeds het tegenovergestelde volgehouden. Ik weet zelfs, uit de beste bron, dat reeds op het ogenblik dat Luik nog stand hield en de regering te Brussel verbleef, luitenant-generaal Dufour, gouverneur van de Antwerpse vesting, aan minister de Broqueville stellig heeft afgeraden met de regering en het Hof, op het ogenblik van gevaar op Antwerpen terug te trekken. Hij raadde hem aan zich rechtstreeks te vestigen in een van de kleine steden van de West-

Vlaamse uithoek, en ook de vrijwilligers en jonge rekruten daar te oefenen. De raad werd niet opgevolgd en ik zal me wachten, met mijn lekenkennis, te beweren dat dit wel had moeten gebeuren, vooral nu het gevaar van opsluiting in de stelling Antwerpen, voor hetwelk men toen bevreesd moest zijn, zich niet heeft verwezenlijkt. Maar het scheen me wel aardig om, in verband met de laatste gebeurtenissen, deze herinnering op te halen ...

Na de overgave van de Noordoostelijke forten van Antwerpen.

Een bijzondere medewerker schrijft ons:

Men zal zich herinneren dat de Noordoostelijk gelegen forten van de Antwerpse vesting, dus de forten van Schoten, Brasschaat en Stabroek zonder verdediging aan de Duitsers zijn overgelaten, en dat de manschappen der bezetting met hun officieren eenvoudig over de Nederlandse grens zijn gekomen. Over dit feit heeft de Nederlandse pers zich toen vragen gesteld en enkele bladen vonden hier geen rechtvaardiging voor. Ook koning Albert en zijn generale staf moeten er verstoord over zijn geweest, want enkele dagen geleden zijn bij koninklijk besluit aan de verantwoordelijke officieren hun militaire eretekens ontnomen, daar zij de Nederlandse grens zijn overgestoken zonder er door de vijand toe gedwongen te zijn. Het feit van deze overgave is, van zuiver militair standpunt gezien, niet zeer schitterend, maar, op grond van hetgeen ik over het gebeurde weet, ben ik overtuigd, dat deze officieren geenszins bij gebrek aan moed aldus hebben gehandeld, maar in omstandigheden en na overwegingen welke naar alle waarschijnlijkheid hun militaire positie te zijner tijd weer volledig goed kunnen maken. Immers bij de onderhandelingen welke tussen generaal von Beseler en de vertegenwoordigers van de burgerlijke overheid der stad Antwerpen, op de dag dat de Duitse troepen hun

intocht in de stad hielden, zijn gevoerd, is als uitdrukkelijke voorwaarde voor een staking van het bombardement der stad Antwerpen, door von Beseler de eis gesteld dat de nog overblijvende forten zich, vooraleer 24 uur waren verstreken, zouden overgeven. Liever dan deze forten met verlies van manschappen in te nemen, zou hij de stad in gruzels leggen. Deze boodschap werd door de heer Franck aan de kommandanten der forten bij nacht overgebracht, en tevens werd hun in overweging gegeven of het aannemelijk was een stad als Antwerpen geheel op te offeren, wanneer althans geen enkel militair voordeel door het verzet te verkrijgen zou zijn. En dat dit laatste het geval was, schijnt geen twijfel te lijden. Het Belgische leger was weggetrokken, de stad ingenomen, de overblijvende forten konden slechts weinige uren aan het zwaar geschut weerstand bieden. Voorwaar een zeer pijnlijk alternatief voor de verantwoordelijke bevelvoerders, welke daarenboven van iedere gemeenschap met het oppercommando van de stelling Antwerpen reeds waren afgesneden. En zij hebben gemeend, hun forten te moeten prijsgeven, na ze zoveel mogelijk te hebben onbruikbaar gemaakt. Een der commandanten, kapitein Hans, bevelhebber over het fort Brasschaat, heeft zich met zijn fort in de lucht laten vliegen.

Het geval, waarin deze officieren zich hebben bevonden, is wel een van de pijnlijkste, waarin een officier kan worden geplaatst.

Wij hebben enige tijd geleden aan de Telegraaf het bericht ontleend, dat de wachten te Antwerpen een lijst hebben van personen – onder wie de Heer Franck – die de stad niet mogen verlaten. Van betrouwbare zijde vernemen wij thans dat zulks onjuist is. Het was onze zegsman bekend, dat verschillende van hen, wiens namen zijn genoemd als voorkomend op die lijst, de vorige week meer dan eens naar Brussel zijn geweest.

Mechelen.

Enkele dagen geleden heeft Wolff ons uit de Norddeutsche Allgemeine Zeitung geseind, dat Kanunnik Vanlangendonck zou hebben verklaard, dat de St. Romboutshoofdkerk te Mechelen niet veel van de beschieting door de Duitsers zou hebben te lijden gehad.

Van Belgische zijde schrijft men thans:

Tot vier maal toe is de ongelukkige stad Mechelen beschoten, de eerste maal gedurende anderhalf uur, met granaten en granaatkartetsen, de volgende malen met springbommen van veel groter afmetingen. De laatste beschieting moet wel de ergste zijn geweest, gezien de schade in al de stadswijken, zonder de minste twijfel door het Duitse geschut aangericht.

Nu, onder die verschillende beschietingen heeft St. Rombouts het zwaar te verduren gehad.

Het is een, in Gotische stijl opgetrokken, prachtige driebeukige tempel. Zijn klokkentoren is 96 meter hoog, doch onvoltooid, daar hij oorspronkelijk bestemd was om zich tot een hoogte van 160 meter te verheffen.

De kruisbeuk ontvangt haar licht door twee zeer grote, prachtig getekende boogvensters met geschilderde glasramen, die voorstelden (want zij bestaan helaas niet meer) het ene "de kroning van de H. Moeder Gods in de hemel", het tweede, "de afkondiging door Paus Pius IX van het geloofspunt der onbevleete ontvangenis".

Elk van die glasramen, ware kunstwerken, had niet minder dan 15.000 gulden gekost; zij waren giften der Mechelse bevolking aan de aartsbisschoppelijke kerk.

De zijbeuken zijn rond het koor verlengd en in die “omgang”, zoals de Mechelaren die deel der kerk noemen, bevinden zich tal van kapellen. Uitwendig is bijzonderlijk die “omgang” met gebeitelde steunpeilers versierd.

De kerk staat heel alleen en, volgens de geldende godsdienstige voorschriften, met het hoogaltaar naar het oosten gericht, zodat de toren zich aan het westelijke uiteinde bevindt.

Vóór de zuidelijke zijgevel strekt zich de Schoenmarkt uit met het oude stadhuis, onmiddellijk gevolgd door de Grote Markt met het nieuwe stadhuis en de zogenaamde “Halle”.

Nu, al de granaten die de kerk hebben getroffen, zijn in die zuidelijke zijgevel terecht gekomen, en ik blijf beneden de waarheid, zo ik hun getal op ten minste twintig schat.

Geen enkele granaat heeft de kerk aan de noordzijde getroffen, hetgeen op een schieten van het fort Walem zou hebben gewezen, dat in die richting de stad beheerst.

Ziehier nu, in droge opsomming, die volstrekt niet de indruk van het geziene weergeeft, de aard en de uitgestrektheid der aangerichte schade.

De toren is op tal van plaatsen door de granaten getroffen, die echter niet al te veel vermochten tegen zijn indrukwekkende massa. De grote zuiderwijzerplaat is volledige verwrongen. Hier en daar, waar een granaat uiteenspatte, ziet men een stervormige wit-

zwarte vlek, waar de witte bouwsteen afschilferde. Op vele plaatsen zijn de gebeitelde versieringen afgerukt. De kerk zelf is echter veel zwaarder beschadigd.

Het boogvenster der zijbeuk, onmiddellijk naast de toren, bestaat niet meer. Het ganze raam is verdwenen. De witstenen spitsboog is naar beneden gestort en met haar het deel van de meterdikke muur onder de kroonlijst. Verder is in de hele zijgevel geen enkel der glasramen nog aanwezig. Een der vensters ten westen van de kruisbeuk is volledig weggeschoten. Weer is de witstenen boog neergevallen en is het ganze beukgewelf van buiten zichtbaar geworden. Ook onder de vensters is de muur der beuk op een allerergste manier gehavend en doorschoten. Van het zuidelijk geschilderde glasraam der kruisbeuk, waarvan hoger sprake, is niets meer heel. Het mooie venster is nog slechts een zeef, en aan zijn onderkant heeft een vernielende granaat lelijk onder de stenen pijlers huis gehouden. Het venster aan de noordkant is door de granaten, die binnen de kerk ontploften, niet gespaard geworden.

In de "omgang" is een der uitwendige steunpilaren zó weggeschoten, dat onmiddellijk gevaar voor instorten bestond en boven tegen het dak vertoont een grote, gapende opening wat nog van het koorgewelf is blijven bestaan.

Wat het dak betreft, dit is op allerdeerlijkste wijze gehavend.

Al die schade, de sporen van tal van minder vernielende springtuigen en deze der naar alle zijden uiteengespatte schrootstukken geven aan de vroeger zo mooi oud-getinte kerk het uitzicht van een bouwval.

Het was mij niet vergund het inwendige te bezichtigen, maar daar moet, naar mij door vrienden werd medegedeeld, de schade nog groter zijn en de verbroekeling en vernieling niet zijn te beschrijven.

En dat ik niet overdrijf, dat de kerk in haar huidige toestand wel degelijk bouwvallig is, bewijst het feit, dat onze kardinaal Mercier, naar in de dagbladen hier te lande wordt gemeld, gedwongen was het Te Deum te zingen niet in zijn metropolitane St.-Romboutskerk, maar in de kleine naburige St.-Janstempel.

Men meldt ons:

De Duitsers hebben aan Antwerpen, gelijk reeds is medegedeeld, een oorlogsschatting van 50 miljoen frank opgelegd, op welk bedrag de onlangs ontdekte 9 miljoen in mindering komen. Maar bovendien moet de stad iedere dag het onderhoud bekostigen van 17.000 soldaten, die in de stad, in de forten en in de omtrek verblijf houden; dagelijks moeten verder 2000 flessen wijn en 100.000 sigaren geleverd worden. Dat die sigaren werkelijk verdeeld worden, blijkt wel hieruit, dat alle militairen sigaren roken, pijp of sigaret wordt onder hen bijna niet gezien.

De Duitsers treden niet aanmatigend op, integendeel, zij doen alles om het de burgers gemakkelijk te maken; zij helpen zelfs de reizigers bij het instappen in de treinen, als de perrons wat laag zijn.

Ook de burgers tonen zo langzamerhand meer toenadering; die wordt hun door de Brusselaar, die de Duitsers blijven negeren, wel eens kwalijk genomen, maar zij vergeten, dat Antwerpen een handelsstad is en Brussel niet.

De bedeling aan de armen is zo, dat zij nog geen honger behoeven te lijden. Wat de toekomst zal brengen, weet men niet. Er zijn

echter drie zwarte plekken: honger, oproer en tegen het voorjaar ziekten; reeds nu zijn er een paar cholera-achtige gevallen te Antwerpen voorgekomen, maar de gezondheidsdienst is waakzaam en zal alles doen, wat in zijn macht is, om ziekten te voorkomen.

De algemene toestand is triest, er zijn weinig winkels open en er wordt zo goed als niet gewerkt; bovendien is twee derden der bevolking nog niet teruggekeerd.

26 november 1914

Men schreef ons de 25^e dezer:

Het bericht door de N. R. C. aan de Telegraaf ontleend en in het ochtendblad van heden tegengesproken, aangaande een lijst van personen, welke Antwerpen niet mogen verlaten, is wellicht niet juist in elk zijner bijzonderheden, maar kan toch wel op een goede grond berusten. Zoveel immers is zeker dat de Duitse overheid aan de zich in België bevindende volksvertegenwoordigers en, vermoedelijk ook, senatoren elke toelating om het land te verlaten weigert. Dat bevestigt nog het Berliner Tageblatt van dinsdagmorgen. De Duitse overheid beweert namelijk, dat de Belgische regering van zin zou zijn een vergadering van de landskamers te Havre te houden, en wil dat verhinderen. Of is deze reden maar voor de schijn opgegeven en wil de Duitse overheid er voor zorgen, om steeds wanneer ergens moeilijkheden mochten oprijzen of zij haar zin niet kan krijgen, op de nodige personen van invloed de hand te kunnen leggen? Het is niet onwaarschijnlijk. Want de Duitse overheid weet ook wel, dat het niet alleen met onoverkomelijke hindernissen gepaard zou gaan, maar ook volkomen doelloos is op dit ogenblik de Kamers samen te brengen. Overigens, de Belgische regering zelf heeft er zich over

uitgesproken. Zij heeft in het Belgisch Staatsblad van 7 november verklaard dat, ingezien de tijdsomstandigheden, de samenroeping van het parlement, welke op de tweede dinsdag van november moet plaatsvinden, voor onbepaalde tijd is uitgesteld.

27 november 1914

Een onzer correspondenten meldt ons:

In Turnhout en de andere Belgische grensplaatsen heeft de Duitse overheid bekend gemaakt, dat de vroegere burgerwachten zich op 30 november a.s. op de gemeentehuizen moeten aanmelden. Vermoedelijk zullen zij een belofte moeten tekenen, dat zij tegen de Duitsers geen vijandelijkheden meer zullen ondernemen.

In Antwerpen zijn, naar ik verneem, weer een groot aantal verse troepen aangekomen. Zij kwamen van Luik via Leuven. Uit de in de entrepots opgeslagen waren, worden grote hoeveelheden naar Duitsland gezonden, o.a. vele goederenwagens met hooi en wol. De Duitsers schijnen gebrek te hebben aan spoorwegaarbeiders. Aan de beambten van de Belgische staatsspoor wordt althans aangeboden in Duitse dienst te treden voor 10 à 12 mark per dag. Als is het moeilijk, toch kan men nog vanuit Antwerpen Nederland bereiken. Men moet zich echter van een uitstekende pas voorzien. Hiertoe zijn in de stad op drie verschillende plaatsen zogenaamde Passierscheine verkrijgbaar. De drie bureaus worden verdeeld voor reizen te water, per trein en te voet.